

למי יש באמת עור של פיל - לפילים או לבני האדם?

הכרתי את מרליס גבריאל לפני 13 שנה באחד ממסעותיי התכופים לאפריקה. מרליס ובעלה יורג מנהלים לודג' ומחנה אוהלים בסביבתו של הר מרו (Meru) שבטנזניה. שניהם מלונאים מצוינים, אבל מה שמוביל אותם זו הדאגה לאוכלוסייה שסביבם - בני אדם ובעלי חיים. כך, למשל, במחנה שומטה (Shu'mata) מועסקים בני שבט המסאים בתפקידים שונים, כולל תפקידי ניהול, ואורחי המחנה מכל העולם שומעים מהם על המסורת והתרבות המסאית.

כתבה: רונית הרשקוביץ
צילמה: סיון אסקיו

“בשנים האחרונות הצטמצמה אוכלוסיית הפילים בכ-65 אחוז בטנזניה בלבד. הנתון הזה מטריד מאוד”, אמרה לי מרליס בפגישתנו האחרונה. “בעבר, היית יוצאת משטח הלודג’ ובתוך דקות נתקלת בעדרים גדולים של פילים ובבעלי חיים אחרים. היום יכול לעבור זמן רב עד למפגש, וככל שחולפים הימים – הפער הולך וגדל. זה אומנם לא מוריד מחוויית המפגשים והצפייה, אבל זה בהחלט מעיד על הכיוון שאליו צועדת אפריקה”.

ב-1992 ביקרתי באפריקה לראשונה. הייתי בטנזניה ובזנזיבר והתאהבתי בשנייה. הכול ריגש אותי – צבע השמיים (אומרים שבאפריקה הם נמוכים יותר...), הריח הנישא באוויר, הצבעים, הצלילים. מאז חזרתי אל אפריקה שוב ושוב – לעשרות ביקורים. אני מסתכלת עליה מהעיניים שלי, מהעיניים של המקומיים, מהעיניים של האורחים שאיתי, ולא

חברתי מרליס היא ממייסדי הארגון “שגרירות הפילים” (The Elephant Embassy Trust), בו אני תומכת ופעילה. הארגון קם ב-2004 ומטרתו העיקרית לייצר יחסים הרמוניים בין בני האדם והפילים החולקים את סביבת המחיה הטבעית. לקהילות השבטיות יש היסטוריה של מאבקים עם בעלי החיים, במיוחד אלו הגדולים, על משאבי הטבע – מקורות מזון ומים. עדר של פילים יכול לכלות במהירות שדות ואזורי מרעה ולהשאיר את החקלאים המקומיים ללא כלום. אף אחד פה לא אשם – אלו וגם אלו זקוקים למשאבים הללו. הארגון מתמודד עם משימות מורכבות: הוא פועל לאיזון המערכת האקולוגית באזור של הר מרו והר הקילימנג'רו, ולייצור נתיבי מעבר בטוחים עבור עדרי הפילים, מנסה לאפשר גישה למאגרי מים עבור בני האדם והחיות, דואג להעצמת הקהילות המקומיות, לחינוך ולהעלאת המודעות לנושאי שימור סביבתי.

המסאים, חלקם אומנם שומרים על צורת החיים הקודמת שלהם, חיים בכפרים; אבל מקורות הפרנסה שלהם בשנים האחרונות מתבססים על התיירות. הם חיים את החיים המסורתיים שלהם, אך מציגים אותם לתיירים כחלק מפרנסתם. הם מקבלים קבוצות של תיירים אל הכפרים, משתפים אותם בהוויי חייהם, רוקדים עבורם ויחד איתם, ומדגימים הדלקת אש; בקיצור – כל החיים במה.

הם מכירים בחשיבות בעלי החיים והשמירה על הטבע כמו שהוא, כמקור פרנסה, ויתרה מכך, מרוב שהם מסבירים – הם לומדים, ושמירת הטבע הפכה להיות חלק ממהות חייהם.

הם משמשים כנהגים, כמדריכים, ומתפרנסים משירותים במחנות האוהלים ובלודג'ים המפוארים. וכמי שחי בקרבת בעלי החיים – יש להם מה לומר על ההתנהגות שלהם, ועל התקשורת איתם ובינם לבין עצמם.

צילום: Yeheli Nir

והאטרקטיביות האחרות הולך ופוחת – כך גובר הביקוש והמחירים עולים. העובדה שהאמונה במזרח הרחוק משייכת לקרני הקרנף ולבעלי חיים אחרים, כמו הפנגולינים למשל, תכונות ריפוי ככל העולה על רוחם של המרפאים, הדרישה רק עולה, וככל שהדרישה עולה כך גם עולה מספר המסתכנים, והמצב הולך ונעשה רע.

אחת הדרכים שבהן נוקטות רשויות הטבע היא הרדמת קרנפים וכריתת הקרן שלהם, וכן ניסור חטי הפילים, במיוחד הגדולים, ובכך הן מצילות את חייהם שכן אלו הסיבות לציד שלהם. אבל הפעולה הזאת מהווה אחוז קטן מאוד מבעלי החיים המשוטטים ברחבי השמורות וביניהן.

דרך נוספת היא שימוש באמצעים טכנולוגיים למעקב והגנה על בעלי החיים, כמו גם חינוך ועבודה עם הקהילות המקומיות. אחד הפרויקטים המוצלחים בזמביה הוא הקמת מותג המזון “It’s Wild!”. הרשויות המקומיות לימדו את החקלאים כיצד לשתול ולזרוע אורז ובוטנים ולימדו אותם את העבודה הנדרשת לעיבוד השדות, כמו גם את מלאכת הדבוראים. כ-100,000 איש מתפרנסים כיום בכבוד כחקלאים המספקים תוצרים לתעשיית המזון המקומית, שנמכרת בסופרמרקטים ברחבי אפריקה הדרומית.

השפע של עולם החי באפריקה הולך ונעלם. וכשאני חושבת על העולם שהנכדים שלי יזכו לראות כאשר יסעו לאפריקה, אני מקבלת צביטה בלב, כי קשה לדעת מה יישאר להם לראות מאפריקה הפראית, העשירה, המרתקת, שמובילה את עצמה לקראת מצב שבו הסוואנות האדירות יראו יתומות מבעלי החיים שמאכלסים אותן היום.

הביטוי “עור של פיל” מתאר אדם קשוח עם “עור עבה”, שקשה לחדור דרכו ולפגוע בו. חוקרים, אגב, טוענים שעורם של הפילים לא באמת עבה כפי שנהוג לחשוב, והוא אפילו רגיש משל בעלי חיים רבים אחרים. בכל מקרה, הביטוי, שבא לתאר מישו חסר רגשות – בהחלט

צילום: Yeheli Nir

נמאס לי אף פעם. אבל לצד האהבה הגדולה הולכת ומתפתחת דאגה לנוכח המציאות המשתנה בה. אני רואה אותה, את אפריקה, מאבדת מהתמימות שלה; את בני השבטים שפעם נהגו ללכת בלבוש מסורתי – לובשים היום ג'ינס ומשוחחים באייפון; את הרוכלים גובים מחירים מופקעים על הבננות האדומות, שמהוות אטרקציה לתיירים; את המצב בשמורות הטבע...

על אף מאמצי הממשלות המקומיות לשמר את בעלי החיים וסביבתם הטבעית, ועל אף שיתוף הפעולה שהן מקיימות עם ארגונים עולמיים להגנה בפני ציד בלתי חוקי וסחר בבעלי חיים – המציאות חזקה יותר מהחזון. ציידים פועלים בשמורות חרף נוכחותם של ריינג'רים חמושים, כי במחיר קרן אחת של קרנף הם יכולים להתקיים ולקיים את משפחתם למשך שנים, וככל שמספר הקרנפים, הפילים והחיות האקזוטיות

צילום: עמוס בחום

צילמה: סיון אסקו

צילום: Tyohar Kastiel

אחד המנהגים המסקרנים ביותר הוא מנהג האבלות של הפילים. כאשר הפילים נתקלים בשלד או בגולגולת של פיל, הם מפגינים התעניינות גדולה במיוחד. הם מריחים, מגלגלים, מזיזים, וניכר בהם שהם מבינים שמדובר בשלד של פיל. במקרים רבים הם חוזרים למקומות שבהם מצאו את השלדים, ונראה שהם מבצעים מעשה של "עלייה אל הקבר".

הפילים מתקשרים ביניהם במגע (חיכוכי חזק, חיכוכי ראש, שמביעים – בדיק כמו אצלנו – חיבה ואהבה), בקולות – נחרות, ואף בקריאות הנשמעות לטווח של קילומטר-שניים. כל אלה משמשים לתקשורת בין קבוצות, פרטים ולעיתים בין זכרים ונקבות. כמו כן מוציאים הפילים נחרות שמקורן מעומק הגרון, והן נקלטות על ידי הפרטים האחרים בחלק הקדמי של המצח. בדרך הזאת מועברות התרעות ואזהרות. דרך תקשורת נוספת היא באמצעות רקיעות בקרקע. מתברר, שהפילים מזהים ויברציות המועברות ברקיעה ממרחק של קילומטרים. זאת, אגב, הסיבה שבעטיה מזהים הפילים רעידות אדמה

צילום: Tyohar Kastiel

שלא מתאים להם. בפועל הפילים הם בעלי חיים רגישים ועדינים. הם חיים במשפחות מטריארכליות בנות 6-12 פרטים, ולפעמים בעדרים המונים עשרות פרטים. הם ניחנים באמפתיה גבוהה ובאחריות הדדית – למשל מסייעים לגורים שנפלו לעמוד על רגליהם, ושומרים על בני משפחתם בזמן המנוחה, וכשמתקרבים טורפים – הם מציגים חזית מאיימת. "זיכרון של פיל" הוא ביטוי שמתבסס על העובדה שהפילים זוכרים את הדרך אל אתרי מים המצויים במרחק של מאות קילומטרים מהטריטוריה הקבועה שלהם. הפילים ניזונים מעלי עצים ומעשב טרי, וכדי שלא לכלות ולהמית את העצים המצויים בשטחי החיות שלהם, הם נוהגים לאכול תוך כדי תנועה, והם נעים במעגלים שהיקפם כ-400 ק"מ ויותר, כך שהם מאפשרים לעצים להצמיח עלווה חדשה עד לביקור הבא שלהם במקום.

בתקופות יובש, באזורים הצחיחים, הפילה המנהיגה את העדר דואגת לאסוף את העדר זמן מספיק לפני התייבשות מאגרי המים, והיא מובילה את העדר על פני מאות קילומטרים למקומות שבהם היא יודעת שבתקופה הזאת יש עדיין מים. ובדרך, היא זוכרת מקומות שבהם באמצעות חפירה לעומק קטן ימצאו מים. לא פעם מציל הזיכרון הזה את חיי העדר כולו.

לא פעם נצפה עדר כזה בדרכו בעקבות המים מותר אחריו אימהות עם גורים קטנים שלא מסוגלים לעמוד במהירות המסע. האימהות מנסות להאיץ, לסייע, אבל לעיתים הגורים הקטנים לא מצליחים לעמוד בקשיי המסע. הם נעצרים, נשכבים לנוח, והאם שיודעת כמה חשובה הגנת העדר, ושהסיכויים שלה לשרוד הולכים וקטנים,

מנסה להאיץ בהם ככל יכולתה. במקרים רבים שובקים הפילונים חיים, ואז האם נפרדת מגופת בנה, ורצה ככל יכולתה כדי להגיע לעדר. לרוב היא מצליחה, אך לעיתים היא מאבדת את הכיוון ואז סיכוייה לשרוד קטנים יותר. נצפו כבר מקרים שהאם נטשה את הגור בעודו בחיים, לאחר שהבינה שסיכוייו לשרוד קטנים. ברוב המקרים מצליחה הבכירה להוביל את העדר למקווי מים שעדיין נותרו בהם מים, וחיי העדר ניצלים.

את היבשת כל עוד יש מה לראות בה. כמובן שכל אחד מהיוצאים הופך להיות שגריר וקול נוסף במלחמה להגנה על בעלי החיים. במהלך המסע נחשפים המטיילים לנתונים ומידע על מצבם של בעלי החיים, וכן על הדרך שבה הם יכולים לסייע למאבק.

אחת הדרכים למנוע ניצול של בעלי חיים היא לא להשתתף בפעילויות המוצגות לתיירים, כגון רכיבה על פילים או ליטוף ברדלסים ובעלי חיים אחרים. צריך לזכור שהדיון העולמי המתמשך על חשיבותם של גני החיות כאמצעי לשימור חיות הבר אינו מתקיים באפריקה, שכן שם הדרך לראות ולהכיר את החיות היא באמצעות מסע בשמורות, ולא בגני חיות. גני החיות ברחבי העולם ניזונים מבעלי חיים שנולדו בגני חיות בעולם ומועברים ביניהם, אולם בעלי החיים המשמשים לתצוגה בגני החיות הפרטיים באפריקה מקורם בציד בלתי חוקי ובסחר בבעלי חיים. לכן, שיתוף פעולה עם גופים כאלה רק מגביר את הציד ולא תורם לרווחתם.

אולי יש לנו סיכוי, ואולי עוד לא הרסנו לגמרי את הכדור הזה. בחיים האלו, כך למדתי, אין מקום רק להתלונן. כל אחד מאיתנו צריך לעשות שינוי אחד קטן כדי שיהיה לנו עולם טוב יותר. אני לקחתי על עצמי לקדם את נושא התיירות האחראית, לספר את הסיפור שמאחורי תעשיית הציד, ומצגי השווא שלה.

בפסח האחרון היה לי רגע, שם בשמורת הסרנגטי שבטנזניה, עם פילה אחת גדולה שהתרחקה קצת מהמולת העדר שלה והשעינה את ראשה העצום אל גזע של עץ. הבטתי בה הרבה זמן, מהופנטת, בלי יכולת להבין למה. "היא עושה זאת בשביל להירגע", אמר לי אייזק המדריך שהתלווה אליי לנסיעה. היה משהו כל כך שלם ברגע הזה, הרגשתי כאילו הטבע יודע לאזן את עצמו. אבל אולי זו שוב הילדה האופטימית שבי, שלא רוצה להאמין שעוד רגע עלול להיות מאוחר מדי.

הכותבת היא קונסולית כבוד של זמביה בישראל ומנכ"לית ספארי קומפני.

המתרחשות במרחק רב, והם יודעים לעלות למקומות גבוהים או להתרחק לכיוון ההפוך למקור הרעידות.

לפילים יש חוש מפותח לזיהוי סכנה, ודרכים מיוחדות לתקשר זה עם זה, והם אפילו יכולים להעביר בצורה מוצלחת מסרים בין עדרים שונים. כך הם יודעים על נתיבים שעלולים להיות מסוכנים עבורם. למשל, בזמן מלחמת האזרחים שהתחוללה באנגולה ידעו הפילים לא לעבור נתיבים שכללו את אזורי הלחימה. הפעילות האנושית גרמה לצמצום שטחי המחיה שלהם – הפילים פיתחו דרכים לשמור על עצמם.

עמותות הלוחמות בציד הבלתי חוקי המתרחש בכל העולם של חיות בר, בעיקר אלה שחלקי גופן מהווים מקור לרפואה דמיונית (מפוברקת) או לצורכי אומנות, כמו חטי הפילים – מצליחות בשנים האחרונות להניע את גלגלי הצדק, ולהביא לדיונים ולכנסים בין-לאומיים בנושא הסחר בבעלי חיים, שבמהלכם מתקבלות החלטות הגורמות למדינות המעורבות לחוקק חוקים להגנה על בעלי החיים. בסין, שהיא כאמור אחד השווקים הגדולים בעולם לשנהב, החליטו לאסור את הסחר בשנהב. זוהי החלטה היסטורית שהתקבלה בעקבות כנס שנערך בדרום אפריקה בשלהי 2016 (Convention on International Trade in Endangered Species).

סין חוקקה חוקים שהופכים את הסחר בשנהב ומוצריו לבלתי חוקי החל מינואר השנה. זהו צעד שאמור לעשות שינוי אמיתי בשטח, ועל פי ההערכות, אם החוקים ייאכפו, הם עשויים להציל את חייהם של כ-25,000 פילים מדי שנה. את הצעד הזה הקדים קמפיין תקשורתי גדול שנועד להעלות את המודעות לנושא, בהשתתפות סלבריטאים סינים.

"אנו שמחים לראות את דלתות השוק הגדול בעולם לשנהב נסגרות", נכתב בהצהרה של WWF (The World Wildlife Fund for Nature). שחקנים הוליוודים ומובילי דעת קהל נרתמו באהבה לקמפיין #SaveTheElephants, ובין השמות שמזוהים עם המאבק: סוזן סרנדון, אליזבת הארלי, אדוארד נורטון, טומי הילפיגר, והזוג המלכותי קייט וויליאם. לאונרדו דיקפריו הקדיש סרט בבימויו למלחמה בסחר השנהב "The Ivory Game".

באפריקה ובמערב הקדישו גברים ונשים את חייהם כדי לספר את הסיפור, ולהגביר את המודעות. הקטנת הביקושים היא צעד ענק בשימור הפילים. אנחנו, המודעים, צריכים לשמור עליהם. זהו תפקידנו.

מצבם העגום של בעלי החיים באפריקה, במיוחד של אלה האקזוטיים, והמינים הגדולים, הפך להיות טריגר ליציאתם של ישראלים רבים למסעות ספארי באפריקה, מתוך כוונה להספיק לראות

